

Опомена успеху нашег културног стваралаштва

**Десанка Максимовић, ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ,
Матица српска, Нови Сад, 1966.**

Створити дела, атмосферу из које се рађају нова дела, која ће нам служити у развоју ка све вишим и вишим облицима живота, несумњиво је да је ствар првог разматрања у сваком здравом друштву. Реч би била с ствараоцима који ту атмосферу или поднебље остварују кроз свој рад. Дела се умножавају, кроз њих се формира облик поднебља или потребна атмосфера, а тим и систем који чврсто уоквирује дух људског стваралаштва и даје му свој печат. Тако се појављује колективна традиција која се слаже у подсвест. На почетку стоје увек неколико јаких стваралачких духова или само један, али тако почиње изградња или остварење колективног духа чију снагу доцније сви делимо учествујући у све новијем и савршенијим облицима живота и рада. Још једном да кажемо да тако утврђујемо своје стваралачко поднебље које све више и више постаје и наш несвесни или подсвесни свет, из којег ископавамо увек нова и нова остварења.

Психолози, на пример, Јунг, или други, опомињу нас при томе да „човек није машина која може непрекидно и стално да се прилагођава својој средини; он мора такође да буде у хармонији са самим собом, што значи да мора да се прилагођава и свом унутрашњем свету. С друге стране, каже даље Јунг, човек се може прилагођавати свом личном унутрашњем свету када се мири или прилагођава својој средини“. Што даље значи, лично, подсвесно, мора бити у хармонији са

колективним, са колективно подсвесним, а колективно подсвесно, знамо, опет, да је дубље у нашој свести или чвршће од оног што бисмо могли да назовемо „лично подсвесно“; јер лично подсвесно извлачи своје постојање из колективног подсвесног, а што опет даље значи, према овом психологу, да се наш ум обликује, или на њега има утицај оно далеко искуство које се ствара или доживљава у човечанству кроз историју. Наш рад условљава прошлост или искуство које стичемо у историји. Јунг налази да је врло тешко дефинисати „колективно подсвесно“ које има свој одлучујући утицај на наше свесне поступке или владање. Јунг нам каже да се јасно не може поставити граница тога подсвесног или одредити његова „истинита природа“, али оно што можемо да јасно сагледамо јесу манифестације тога подсвесног. Њих можемо да видимо или опишемо. То су плодови рада. Кроз њих избија у „свесно“ одређеним облицима дух подсвесног.

Несумњиво је онда да је и историја нашег „колективног подсвесног“ условљена подсвесношћу целог искуства људског рода. Али јасније манифестације или изразе свога духа ми можемо да пратимо у саставу нове ере човечанства која почиње са радом Оснивача Цркве, његових апостола, светих отаца или учитеља Цркве, затим наших апостола свете браће Кирила и Методија, као и осталих словенских светитеља и просветитеља, а на првом месту код нас Св. Саве. Рад Св. Саве знамо да

је био одлучујући да наш народ добије могућност да дође до тачне слике о себи, до свести о самом себи о свом индивидуалитету, а што се опет постиже, како је то добро запажено, кроз везивање „онога што осећамо да јесмо са оним што осећамо да треба да будемо“ у циљу усавршавања. Кажу нам историчари, филозофи и социолози, да је то процес кроз који једна нација долази до свести о себи. Подвлачи се: „Нација то није ако нема и свој будући идентитет о себи“, а што даље значи да она мора да поседује један идеал као критеријум кроз који одабира из прошлости све оно што јој одговара као добро или оно што потпомаже њен развој ка бољем животу“. Држава је ту само спољна организација, каже Ладис К. Кристоф, она је нека врста легалитета кроз који се национални идеал једног народа остварује.

Оснивачи оци наше државе, као што знамо, били су Св. Симеон и Св. Сава. Кроз њихов рад наше колективно подсвесно постаје један чврст одређен систем кроз који ми живимо, деламо, производимо, према слици једног идеала који постаје националним, народним, а све због циља успешнијег нашег развоја као колективног духа, групе у којој се говори истим језиком и у којој постоји једна унутрашња симпатија или љубав, као колективна целина, да живи и да се развија под истом управом. Тако и ми, дефинитивно, кроз своју „идеализовану идеју само слике о себи“ производимо и своју националну културу као прилог светској култури која има свој почетак, као нова ера човечанства, кроз Цркву. Као и друге нације у истом задатку тако и ми постајемо поносни или свесни себе и свог оригиналног прилога лепоти мозаика светске културе.

У плану односа „државне идеје“ према „националној култури“, како нам то представља Ладис К. Кристоф, можемо да сагледамо и дело Св. Саве и његовог оца Св. Симеона као школски пример постанка једне државне идеје ради успелијег захвата за бржим усавршавањем или уздицањем једног народа ка висини само-цењења ради остварења моралног циља који се уноси у човечанство кроз хришћанску религију. Кроз тај циљ наш је народ заиста успео да постане свестан свога националног идентитета, у смислу

оргиналности са културним јединством, у атмосфери или колективном подручју општег, које је дух стваралаштва хришћанског космоса, кроз који се рађа у једном посебном расположењу модерни стваралачки човек; кроз који се „ослобођава једна до тада невиђена стваралачка енергија и упућује на рад кроз нове канале стварања“. како се то запажа или истиче у културној историји човечанства. Кроз такав један канал почиње да струји интелектуални или културни живот и нашег народа са његовим прилозима човековом развоју. Заиста без икаквог претеривања или идеализма, или само-задовољства, ми објективно можемо да кажемо да руковођени својом Црквом кроз векове оправдавамо избијање нашег национализма, било да је у питању развој појма слободе или развој културних добара која служе човеку за успелији развој његове хуманости. Ту би били наши корени интелектуалној атмосфери за развој наше просвећености. Кроз векове то постаје наша традиција или наш колективни дух, подсвест кроз коју или из које извлачимо дела свога стварања а која у исто време служе човеку уопште, јер су прилог његовог развоја у макојем делу света, било да се ради о племенитости лепоте духа наше уметности или прагматизма рада наших научних радника.

Узмемо ли за пример само наш поетски, сензибилитет и задржимо ли се на њему, лако запажамо да оно што је најлепше у духу тог сензибилитета, било да се ради о његовој интелектуалној компоненти или емоционалној, створено је са ослоном на наше колективно подсвесно, или је исковано из њега. Емоционални и интелектуални корени наше средњовековне фреске, народне поезије, или заноса Доситеја Обрадовића за просветитељством, Лукијана Мушницког за лепотом класицизма, Његошеве уметничке обраде мисаоности, Вук Караџићевог рада на скупљању дела народне књижевности и развоју нашег језика, на шта се ослања целокупна наша модерна књижевност, сва наша најбоља сабрана дела Момчила Настасијевића, Иве Андрића, Милоша Црњанског, све се ослања на то „колективно“, дубоко национално, на „епско“ које у том колективном подсвесном постоји и из којег се и ископава. Само из тих извора имамо оно што нам је трајно. Из тих дуби-

на наше историје добили смо и ово дело које је већ учвршћено у највиша достигнућа југословенске литературе **ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ** од Десанке Максимовић.

Овде нам је задатак, јер то дело ове наше песникиње захтева, да укажемо шта је то у њему заиста толико велико да је с правом учвршћено у велика дела наше културе, међу највиша литерарна достигнућа нашег прилога развоју појма добра, слободе и лепоте. Пре свега као и сва дела, велика дела наше културе или стваралаштва, која су трајна и универзална, која колико служе нама и нашем духовном развоју толико исто могу да послуже сваком другом човеку, из којег било другог културног поднебља или интелектуалне атмосфере, и ово дело — **ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ** — дубоко је закопано својим коренима у оне најдубље дубине наше колективне подсвести.

Знамо данас, то је већ добро испитано и проверено, како се у природним наукама долази до великих дела преко оног основног предубеђења, општег, интелектуалног општег става, који се опет више формира интуитивно него индуктивно; што значи да се полази од чињенице али са предходним предубеђењем или својим али општим уверењем на основу којег се врши класификација, анализа или апстраховање материјала. У поезији исто тако. Полази се од вере, општег расположења, колективног или подсвесног у којем наш свесни дух формира своје острво свести, један мали део огромног мора које га прожима и даје му чврстину и могућност опстанка.

У том смислу је онда и наш имажинативни процес у пуном слагању са својим колективним духом и под притиском његовог критичког духа. Можемо да закључујемо о томе или да то примећујемо и када је у питању наше стваралаштво. Јер смо и ми под притиском свога критичког духа, који је био вековима критеријум нашег одржавања, у процесу стварања оног што је блиско животу, да би му служило, делало, тако да тај исти живот то заиста усвоји, носи, служи се њим, напаја се његовом атмосфером, а у исто време утврдиће се као основа новим стваралачким замасима у процесу нашег усавршавања. Кроз то се манифестује и оно што се зове **истина**.

У анализама овакве врсте и о овом предмету указује се на то да једно уметничко дело, ако то јесте, мора да буде или јесте један живи организам везан за живот, за општи живот, из којег и црпи своју појединачну снагу. То даље значи, како се и на то може да укаже, да у себи треба да носи целокупно имажинативно искуство народа у којем настаје, а то опет значи, како нам то изјављује књижевни критичар Роберт Е. Спилер, „историја је важна због тога што је сама димензија прошлости суштински део живе садашњости”.

Ми због тога заиста можемо онда да лако разумемо сву лепоту и оног емотивног и оног интелектуалног у нашој поезији када је разматрамо у вези са својом колективном подовешћу. Ни као „модерне” ми себе не можемо да разумемо без тога.

Лепота и вредност овог новог великог уметничког дела, збирке песама „Тражим помиловање”, налази свој израз у оној изврсној синтези емотивног и интелектуалног, што по Т. С. Елиоту, карактерише сваку добру уметност. То је она иста инспирација, коју откривамо и у лепоти нашег средњовековног сликарства као и народне поезије. Из тих корена, исте моралне и интелектуалне инспирације, и наше фреске и наше народне поезије, из њихове синтезе, слободно можемо да кажемо поникла је и ова ванредна, и више од тога, збирка песама наше модерне песникиње.

Ако прво тражимо интелектуалну компоненту ове збирке песама то је догматика Православне цркве, или само Откривење, за којим ограничени човеков интелект осећа потребу, што је изражено и догмом о човековој несавршености, кроз коју се и изражава та човекова ограниченост која му смета или због које је неспособан да коначно сам доврши себе, и због чега се молимо Богу за благодат и праштање.

У овој збирци песама, под једним великим хришћанским надањућем тражи се помиловање за таквог несавршеног и ограниченог човека, тражи се у часовима беспомоћности милост и од цара, земаљског цара једне земље, али који је човек и који зна да је такође несавршен и да због тога и нема власт праштања, јер је и он под законом, стављајући себе под њега и поред тога што га он доноси, али уз Божју сагласност.

„По милости Божјој
и благослову светитеља из Раса,
ја, цар Срба, Грка и Арбанаса,
земљама које од оцева наследих
и мачем освојих,
које повезах крвним судовима
својих војника,
дајем законик
и нека нема других законика
осим мојих.

Чедоубица ,прељубљеник,
најахалац,
онај кога злопакосник Ђаво узме,
Бабун, богомил и јеретик,
слабић који на суду не говори
право,

Човек који скрнави иконе
светих,
биће сурово кажњени по
законима мојим,
али не суровије
него у закону стоји.

.....
.....
.....

Песникиња ове збирке песама,
које почиње са овим „Прогласом”,
обузета атмосфером дубине своје
историје, која је формирана кроз
догматику Цркве, кроз коју се ис-
торија њеног народа развија, тач-
но зна шта је човек према тој дог-
матици, и у свом великом надахну-
ћу, кроз своју песничку невиност,
тражења само-очишћења, за све и
себе, „тражи помиловање од цара
Душана за себре, „за тридесет ку-
ћица његовог кромпира”, који је
увек веран животу, који увек сун-
це воли, али тражи помиловање ис-
то тако и за властелина који је
власт изгубио, тражи помиловање и
за човека који узалуд очекује да се
„пријатељи крај њега скупе”, или
за оне „који не разумеју шта је
слобода, већ мисле да је то оно
„што се пушком до пушке дода”,
као и за оне који јерес шире, као
и за све:

Људе кратковиде
и ускогруде.
За младога који мисли да
човечанство,
да лепоте коју му очи виде,
настаје кад он на свет је
настао ,
да нико није волео слично,
да велика светковина људског
живота

тек с њиме поста
за свачије мишљење детињство
и јеретично.

Наша песникиња онда даље моли
за оне „који брзо забораве мртве”,
за „човека који на гроб пријатеља не
посади трешење ни брезе”, за „важ-
не” којима је све у овом свету обез-
беђено, свако место, у свакој по-
ворци, али „за које ће доћи час када
неће моћи да напијају „звонце, ко-
јима се у помоћ зове”, за жир да
остане у шуми да би му се изглад-
нели отрок обрадовао, за разлике
које постоје међу људима, за влас-
телинке и „женска себарска чеља-
да”, за монаха који греши у мисли-
ма, за несвађене, за наивне, за бе-
зазлене, за људе вечно малолетне, за
утописте, „за преко воде преведене
жедне”, за „онога који снове ваздан
дене”, за тихе, за сетне, за алкохо-
личаре, за прељубљенике, за оне ко-
ји због трагичне страсти или љуба-
ви издају своју земљу, за „све за-
нете и недовршене”, за нероткиње,
за „исмеваче који све изреда из-
вржу руглу, за оне који су „хриш-
ћане у другу веру продали”, за оне:

чији је завичај
на обалама прошлости осто,
за њихово горко сећање
задовољство,
за оне који угашена сунца бране,
који се сећају снегова од лане,
тражим помиловање.

.....
.....

За оне који немају снаге
зломе казати да је зао
нити рђавоме да је рђав,
за онога коме је жао
човека истином унесрећити,
за људе који лажу из милосрђа.
за човека који ће понижен бити
радије него кога да понизи,

.....
.....

тражим помиловање.

Али у овој драми тражења праш-
тања, у овом ванредном епу о људ-
ској несавршености, потребе за уса-
вршавањем, песник даље каже кроз
Цара Душана:

Ја нисам Бог.
Само је он моћан толико
да прашта,

само о њему не говори нијко
да је слаб кад опрости

.....
.....

ја сам цар заробљен законима
које прописује сам.
Нисам ни судија,
њима је у руке закон дат
да суде;

.....
.....

и ма да владам по милости Бога,
нисам Бог да праштам.

Ово је заиста ванредна мисао, прецизна, на основу хришћанске догме дата. О њеној вредности као интелектуалној компоненти у овом ванредном делу није потребно да говоримо. Она је посведочена у нашој историји. Кроз њу је створено то поднебље из којег извире све што имамо као најлепше за радост живота у борби за савлађивање његовог несавршенства.

Оно што је заиста велико у овој поеми о тражењу помиловања за дела човекове несавршености јесте оно што је вредно у поезији уопште и због чега нам је она и коначно потребна. Песник, као што знамо, уме увек да сређује искуство. Његов песнички сензибилитет то искуство јаче доживљава. Поред тога што оно може бити скривено, веома скривено, песник ипак успева да се досегне лакше оног најдубљег у човековој природи. Тако је и са овом збирком песама, које као поезију, као искуство преточено у поезију, разумемо лако; и овај наш песник попут свих великих песника, помаже нам да „видимо више, боље, јасније, да све то видимо још једном“.

Ако је основна функција добре поезије да нам кроз векове, како каже Elizabeth Drew, обнавља живу истину појединачног људског искуства, обликујући то искуство језиком, а песников материјал свет чији смо ми део, а његова поезија огледало у којем огледамо себе, при чему та поезија рашчишћава у нама оно што није рашчишћено, а буди у нама оно што је успавано, што нас богати, освежава, онда заиста ова збирка песама јесте велика поезија, велики нам дар, и с правом увршћена у највиша достигнућа југословенске књижевности. То би рекли што се тиче њене интелектуалне стране. Али исто тако можемо да осетимо и ње-

ну евелику вредност и са њен емоционалне стране.

Мисао ове поеме о тражењу помиловања, њена интелектуална компонента, плени нас или успева у овом задатку и кроз своју другу страну, њену емоционалност, невиност песничку, тако да она клица коју свака песма носи у себи кроз ту емоционалност расте као нужност истине у нама који је слушамо или читамо. Ова друга компонента све поезије извире и код нашег песника из оних њених „тихих тајанствених дубина“ подсвести њеног колективног, у чему је одрасла, из те атмосфере коју вековима наш свештеник одржава у нашем народу. То је оно поетско искуство и поетска интуиција догматске мисли тога свештеника који ју је певао и кроз поезију догматика, тропара, конадака, ирмоса, преносио, кроз векове, и тако натапао наше песнице, или стварно атмосферу из које су нам они долазили. У историји тога развоја ми можемо да запажамо и једну поетску борбу и са језиком да се он довољно развије, да би кроз њега песник могао да саопшти своје искуство — нешто што је такође наш свештеник предао нашем песнику.

Оно што пак запажамо у збирци ових песама и као основно јесте један ред, један редак мир, једно искуство у којем је заиста све сређено, ту нема оне тешке унутрашње борбе коју песник води у својој усамљености, са собом, у свом отуђењу, у изолованости од колективне подсвести, у очајној борби, коју често видимо код савремених песника, да среде своје емоције, своју интелектуалну узнемиреност, да нађу корене својој празнини. Не, на супрот свему томе, песник Десанка Максимовић са ослоном и поверењем у интелектуалну компоненту догматике своје Цркве, која је доминирала целом историјом њеног народа, њеном идејом, нема потребу да више тражи и бори се да кроз што дубљу либерализацију свога песничког сенса, кроз тешке морбидне слике своје борбе, борбе да разуме живот, изрази једно несређено стање, већ обратно код ње је све јасно и човек и његов свет, и сва његова природа, и све његове потребе и сав његов морални успон и пад, и све страсти, које се могу рашчисти-ти коначно само ако се предају нечем вишем, јачем од нас, ономе у

име које је и дошао на власт наш средњовековни владар. Јер песник не тражи само помиловање када интелектом грешимо, већ са пуно песничког заноса тражи и помиловање и за све оно што грешимо и кроз своје осећање, кроз своје емоционалне заносе, на пример, за:

слово љубве,
поезију љубавну њену,
за мадригале воденог цвета,
за свадбену песму белог грања,
за јулског неба збирке сонета,
за песника који воли и сања,
за коса, са свакога
који је пао немилости —
помиловања!

Ово је заиста велика поезија, која захтева и наше често читање и наше често слушање. Сигурно осећамо како васпитава и како нас богати, и у пуној унутрашњој мелодији, интелектуалне агилности с једне стране и емоционалности с друге, ова нас поезија потсећа на неко музичко дело наше домаће непосредне снаге која нас је вековима инспирисала у раду и ми је сада у захвалности са љубављу поздрављамо, лако га слушајући и још лакше читати. То је нека врста модерне црквене поезије, и као што је Црква све своје догме претакала у поезију такође, кондаке и тропаре, у слике, фреске, мозаике, тако је и ова поезија нека врста модерног вођења догматике цркве у модеран начин мишљења.

Завршимо овај приказ песмом која најбоље, чини нам се, сведочи о свему што смо хтели да кажемо о поезији Десанке Максимовић, то је песма:

О ОБОРЕНОЈ ЦРКВИ

Ко на војсци обори цркву,
да се хргови нагусте за њиме,
и да се обеси о првом храсту.

Ако се гране на храстове сломе
и одреши се везано уже,
да се грешноме војнику томе
у срце гађа зрном пушчаним.

Ако ли анђели шаку пруже
и заклоне му прса њоме,
да му се обе руке одсеку,
и да се рађен пусти у трави
о пелену и гујину млеку.

Ако га прехране шумски мрави
семеном што се с биља просу,
да му се у огањ нареди босу.

Ако огањ плаха киша омете
значи небо га гледа без љутње,
јер је некада спасао дете
из набујале воде мутне.

Ово је заиста изврсна поезија, велика у својој једноставности и интелектуалног разумевања живота и његове емоционалности, његове љубави. Она је заиста једноставна у својој лепоти и разумљивости, али у исто време тражи наш и напор, јер је то песма кроз коју је изражен сав смисао историје. Ако се реч „Црква“ овде узме нешто шире него што она то у првом моменту значи, ако је прихватимо као Божанску установу, даље и као све што је дело Божије, онда свака повреда коју наносимо делу Божијем, Цркви Његовој, у току наше борбе, као „војне живота“ у савлађивању наше несавршености, јесте ипак на првом месту лична, икако је „војна“ ствар заједнице, због чега лично и грешимо и лично морамо да се и усавршавамо, а за то нам је опет потребно и помиловање. То даље значи; човек је заиста „недовршен“, то и сама песникиња каже, беспомоћан ако је сам. Али у Цркви, у животу, јесте љубав, као основа свега у овом животу, у којем мора да се грешити.

Зрачи заиста из целе ове поезије сва лепота хришћанске етике, светли та етика у свој њеној лепоти, тако да она што даје основу лепоти ових стихова јесте садржано у хришћанском погледу. Тражи се у овој поезији савлађивање привременог у име вечног, а то вечно јесте наше уздизање у добро.

Ако је наш живот једно стално прелажење или напредовање од сумње ка сигурности, од неизвесности ка поузданом, ако су вера, нада и љубав, те основне врлине хришћанског усвајања живота, средство за то, ако знамо опет да је то пут који се мора са стрпљењем прелазити, лагано изграђивати, али са одговарајућом смелашћу и упорношћу, а на првом месту хуманизмом, ако знамо да је то суштински и еволутивни процес, називавање, онда ова поезија и ове песме су једна фина лектира или помоћ у процесу тог нашег усавршавања. Ово је религиозна поезија, али она која нас не приморава, интелектуалним позивом да верујемо, већ се лако и нежно, благодетно, наглашава и својом емотивношћу, заиста благом и нежном, пуном једне префињености, упућујући нас на сву вредност једног

интелектуалног става који је доминирао нашим друштвом у пуној својој снази од времена Св. Саве. Тај став можемо да видимо како нам кроз векове служи и на који се кроз векове ослањамо, Присуствује у делима нашег рада, наше борбе, у језику, у делима уметности. Појављује се као руководска снага, без интелектуалне наметљивости, благодаћу, као и кроз сазнање човекове несавршености — коме је потребно помиловање, јер је човек. Али крајњи ослонац јесте у оном што је Највише, у име чега и владају земаљски цареви.

Због тога за ову поезију заиста можемо да кажемо да извире из дубина наше прошлости, из дубина нашег искуства, али уз то нам је и веома савремена. У целини, као и свако наше велико уметничко дело, или свако наше добро дело, ова збирка песама део је праведне борбе за развој појма слободе, или оправдавања постојања нашег национализма, наше националне идеје, јер се и ова поезија обраћа и оном што је универзално у човеку, и може да се прихвати као нешто што је опште потребно, што служи свима, члану

сваке нације, а посебно оним суседним заједницама који су својом интелектуалношћу и емотивношћу блиски географски и културно територији из чије интелектуалне и емоционалне традиције ово дело Десанке Максимовић и извире. Ово је дело заиста универзално по својој вредности, јер је директно ископано из наше националне историје чији су темељи универзална хришћанска мисао о човеку изражена у догматици Цркве.

Ова поезија заиста сведочи и о томе колико је чврст систем на којем је положена наша национална идеја, и на тај начин сведочи и о томе колико је дело Св. Симеона и Св. Саве, нешто више универзално од националног, јер је увек живи свет који се развија, а као такав може бити само због тога што своју снагу добија из једне живе универзалне идеје која се развија кроз Цркву. Хуманизам ове песме — Трајим помиловање — отвара нове визије нашем стварању и хуманистичкој борби — оно нас опомиње на вредност основа одакле смо пошли.

